

- (проактивний підхід): [монографія] / Вадим Іванович Барко. – К.: Ніка-Центр, 2003. – 448 с.
4. Ірхін, Ю. Б. Психологічні засади професійного відбору кандидатів на керівні посади в органах внутрішніх справ України: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.06 / Юрій Борисович Ірхін – К., 2006. – 262 с.
 5. Деркач, А. А. Реализация концепции Я в системе жизненных отношений личности / А.А. Деркач, Е.А. Старовойтенко, А.Ю. Кривокулинский. – М.: Луч, 1993. – 214 с. – (Акмеологический аспект).
 6. Дорошенко, Е. А. Оценка профессиональных, деловых и личностных качеств персонала. Методические рекомендации по аттестации руководителей и специалистов / Евгений Анатольевич Дорошенко. – К.: МАУП, 1996. – 176 с.

Summary

The article covers the problems concerning in service psychological follow-up of the personnel of the State Penitentiary Service of Ukraine, in particular in the sphere of personnel reserve formation for leading positions advance. The author offers to optimize the work of personnel management departments of the criminal and executive service of the country conditional upon using modern scientific achievements in the sphere of practical and penitentiary psychology.

Key words: penitentiary system, State penitentiary service of Ukraine, the personnel of the State Criminal – executive Service of Ukraine, personnel reserve for position advance, personnel of the State criminal and executive service of Ukraine, psychological follow-up of service activity.

Святенко Ю.О.

ВПЛИВ ЕДІПАЛЬНОГО ПЕРІОДУ РОЗВИТКУ СИБЛІНГІВ НА ЇХ ПОВЕДІНКУ

Анотація

У статті проаналізований феномен едіпової залежності та сиблінгової взаємодії. Розглядається вплив едіпового періоду розвитку на формування регресивної поведінки сиблінгів.

Ключові слова: сиблінгова взаємодія, едіпів комплекс, регресія поведінки, фіксація.

Аннотация

В статье проанализирован феномен эдиповой зависимости и сиблингового взаимодействия. Рассматривается влияние эдипова периода развития на формирование регрессивного поведения сиблингов.

Ключевые слова: сиблинговое взаимодействие, эдипов комплекс, регрессия поведения, фиксация.

Постановка проблеми. Проблема глибинно-психологічного ракурсу розуміння ролі едіпальної залежності є актуальною для практичної психології. Незважаючи на велику кількість досліджень, присвячених едіповому комплексу, поза увагою довгий час залишався глибинно-психологічний аспект

едіпальної залежності сиблінгів та її впливу на формування особистісних характеристик.

Мета статті. Дослідити вплив едіпального періоду розвитку сиблінгів на глибинні детермінанти формування поведінки.

Виклад основного матеріалу. В науковій психологічній літературі зазначається, що словосполучення «сиблінгова взаємодія» використовується для визначення взаємин між рідними братами, сестрами, братами і сестрами. Сиблінги, в перекладі з англ. «sibling» - брат чи сестра, діти одних батьків. Термін «порівняння сиблінгів» як метод психологічного аналізу запропонований Ф.Гальтоном в кінці XIX ст. і використовується для вивчення та опису особливостей розвитку психіки дітей у сім'ї, та в якості експериментальної моделі диференціальної психології для вивчення феноменології та природи індивідуальних відмінностей. В критичному словнику психоаналізу трактується як «сиблінги (sib, sibling) – старі англійські слова, що означають родичів чи рідню. Відновлені психологами та соціологами, щоб уникнути необхідності уточнення статі братів і сестер суб'єкта. Звідси сиблінгове суперництво (sibling - rivalry): суперництво з братами і сестрами» [3].

Проблема формування психіки сиблінгів у психологічній літературі представлена у роботах: А.Адлера, Ф.Гальтона, І.Ф.Дементьєва, О.Л.Кононко, Р.Мей, Є.Стотленд, В.Томана, З.Фрейда, Г.Юнга, Т.С.Яценко та ін., які наголошували на особливій значимості взаємин дітей у сім'ї пов'язаними з психосоціальним розвитком. Велике значення приділялося дослідниками фалічній стадії психосексуального розвитку або едіповому періоду розвитку дітей у сім'ї.

Едіпів комплекс визначається в науковій літературі як «іманентний несвідомий еротичний потяг дитини до одного з батьків протилежної статі й пов'язане з цим агресивне почуття до одного з батьків своєї статі» [5, с. 283]. В психоаналітичному словнику В. М. Лейбіна едіпів комплекс трактується як «прояв дитиною несвідомих потягів, що супроводжуються вираженням почуттів любові та ненависті до батьків. ... Вона водночас любить та ненавидить кожного з батьків, обожнює їх та бажає їм смерті, хоче бути схожою на них та боїться бути покараною за свої несвідомі бажання» [1, с. 1134]. Поняття едіпового комплексу деталізоване у енциклопедії психоаналітичних термінів та понять Б. Е. Мура й Б. Файна як «властиве представникам обох статей характерне поєднання інстинктивних потягів, цілей, об'єктних відношень, страхів та ідентифікацій, що універсально проявляється на піку фалічної фази розвитку (від 2,5 до 6 років) та зберігає своє організуюче значення впродовж всього життя» [2, с. 255]. Едіпів потяг, зауважує З.Фрейд, є найбільш емотивним утворенням психіки. Унаслідок неусвідомленості й недосяжності мети (єднання з лібідним об'єктом) виникає напруження психічної системи, а внаслідок існування «табу» на єднання з первинним лібідним об'єктом виникає перепона до задоволення лібідних бажань, що

породжує нерозривну єдність бажання й реальної заборони у психіці дитини. Отто Ранк зауважував: «За легендою про Едіпа криється таємниче питання виникнення і призначення людини, яке він намагався вирішити не інтелектуально, а за допомогою реального повернення в материнське чрево» [4, с. 81]. Подолання едіпового комплексу, на думку А.Фрейд, не означає його руйнації: енергія лібідо витісняється й латентно обумовлює формування механізмів психіки [7]. На думку Т.С.Яценко, інцестний потяг не усвідомлюється суб'єктом, натомість пріоритетності набуває бажання ніжного контакту з лібідними об'єктами [11].

Стосунки сиблінгів переломлюються крізь призму дитячо-батьківських взаємин, що не є вільними від едіпальних фіксацій. З.Фрейд писав: «Часто самі батьки здійснюють вирішальний вплив на пробудження едіпової установки у дитини, слідуючи статевому потягу, і там, де декілька дітей, батько явним чином віддає ніжну перевагу доньці, а мати сину... Едіпів комплекс розростається в сімейний комплекс, коли з'являються інші діти. Знову спираючись на егоїстичне почуття, він мотивує негативне ставлення до появи братів і сестер і бажання обов'язково усунути їх. Про ці почуття ненависті діти заявляють, як правило, навіть частіше, ніж про почуття, витoki яких – батьківський комплекс» [8, с.212]. Для сиблінга це переживання виявляється надзвичайно важливим, програмує його подальше життя, навіть, якщо він не пам'ятає цього факту. «Дитина, відсунена народженням нової дитини на другий план, перший час майже ізольована від матері, важко прощає їй це своє становище; у неї з'являються почуття, які у дорослого можна було б назвати глибоким озлобленням, і часто вони стають причиною тривалого відчуження» [8, с.213]. З дорослішанням братів і сестер, за словами З.Фрейда, установки щодо них змінюються: хлопчик може вибрати об'єктом любові сестру як заміну «зрадливої» матері, а дівчинка у старшому братові та його ніжному ставленні знаходить заміну батькові. При цьому «між декількома братами, що доглядають маленьку сестру, вже в дитинстві виникають ситуації ворожого суперництва, значущого для подальшого життя» [8, с.213].

Едіпальна залежність передбачає зупинку, фіксацію потягу. Фіксація визначається у психоаналізі як стійка залежність від об'єктів (минулого досвіду, способів задоволення, стосунків, стереотипів поведінки тощо) та внутрішнього чинника амбівалентності (внутрішньої суперечливості) внаслідок закріплення інтересів людини на певній травматичній події, що впливає на її теперішнє і майбутнє. Тому, за словами З.Фрейда, «навіть ті компоненти, що розвинулися далі, можуть легко повернутися на одну з цих більш ранніх сходинок, які ми називаємо регресією... Фіксація і регресія не зовсім незалежні один від одного. Чим міцніші фіксації на шляху розвитку, тим швидше функція відступить перед зовнішніми труднощами, регресуючи до цих фіксацій» [8, с.217]. Таким чином формується розгалуження неусвідомлюваних психічних механізмів, котрі задають регресивні форми поведінки суб'єкта, зумовлюють драматичні повтори, пов'язані із базальною суперечністю між принципом

реальності та принципом задоволення. За таких умов будь-яка просоціальна активність дорослого сиблінга може мати регресивне підґрунтя, що спричиняється інфантильним інтересом (фіксованим ще в едіпальній ситуації), який «зав'язаний» на едіпальному притяжінні до батька й матері, і, як наслідок, конкуретних тенденцій щодо сиблінга. Останні внаслідок перенесень мають тенденцію до актуалізації у дорослому житті суб'єкта, у семантично й часово віддалених від первинної ситуаціях, а тому набувають регресивних ознак і перешкоджають в самореалізації.

Рання інфантильна ситуація набуває для сиблінгів значення об'єктивної реальної дійсності. А.Фрейд наголошувала: «Чим молодша дитина, тим більше вона підлягає впливу об'єктивного світу. Повсякденна поведінка й симптоматика дитини легко пояснюються батьківською турботою або нехтуванням; стосунками, заснованими на любові чи відсутності любові; переоцінкою або недооцінкою або ж одразу гармонією чи дисгармонією подружнього життя батьків [7, с. 58]. З едіпальною ситуацією пов'язані й вікові ступені розвитку, на кожній з яких, за А.Фрейд, батьки слугують різним потребам дитини: «потреба в об'єднанні (симбіозі) з матір'ю...; потреба в допомозі для орієнтування у зовнішньому світі...; потреба в об'єктах зовнішнього світу...; потреба в допомозі і керівництві для орієнтації у внутрішньому світі й оволодінні ним...; потреба у зразках для формування «над-Я» [7, с.54]. Прояви едіпальних фіксацій З.Фрейд вбачав у дитячій брехні. Він писав: «Зрозуміло, що діти брешуть, коли цим наслідують брехню дорослих. Але деякі випадки брехні добре вихованих, незіпсованих дітей мають особливе значення, і вихователям слід замислитися над ними замість того, щоб гніватися на таку брехню. Вона відбувається під впливом дуже сильної любові і стає згубною, якщо викликає непорозуміння між дитиною, і тією особою, яку вона любить» [6, с. 269].

Психодинамічна теорія та розроблений Т.С.Яценко метод активного соціально-психологічного пізнання доводить, що едіпальна ситуація пов'язана з усіченням потужної енергетичної спрямованості потягу, а тому призводить до капсулювання нереалізованої лібідної енергії, а отже, тенденція до реалізації в поведінці первинного потягу залишається незмінною. Завдяки фіксації енергії сиблінг залишається амбівалентно прив'язаним до об'єкта лібідо, або заміщуючого об'єкта з родинного кола (брата чи сестри). Така фіксованість не піддається вольовому контролю, оскільки притяжіння склалося позадосвідно та пов'язане з динамікою психічної енергії. Конкретно це може мати вияв в прагненні безроздільно отримувати любов та підтримку лібідних або заміщуючих об'єктів, в суперницьких чи агресивних тенденціях щодо сиблінгів, що мають прихований інфантильний інтерес – догодити батькам й довести, що «я – кращий за брата (сестру)».

Едіпальні притяжіння спричиняють стабілізацію регресивних виявів поведінки. Т.С.Яценко наголошує: «Едіпальні почуття ревності, перш за все до єднання батьків, провокують афекти, які можуть виражатися в агресії відносно

первинного лібідного об'єкта. Тому дитина втрачає здатність підтримувати конструктивні відносини із зовнішнім світом, і, як наслідок, суперечливо ставиться й до самої себе (самоідентифікація). Така амбівалентність виражається у відторгненні частини себе (або себе цілком)... Цьому сприяють також батьки своїми завищеними вимогами до дитини та неусвідомлюваним ними ініціювання ставлення до дітей, що блокує задоволення дитячих потреб. Подібні процеси відбуваються й у дитини: внутрішні образи у певній мірі відповідають об'єктам зовнішнього світу» [7, с. 62].

Регресія поведінки сиблінгів має приховану мету інфантильного характеру: єднання з первинними лібідними об'єктами, бажання зберігати такий зв'язок нерушимим. Т.С.Яценко зауважує: «Ми неодноразово переконувалися: едіпова ситуація знаходить вирішення в переконанні, що «я єднаюся з батьком (з матір'ю) через яйцеклітину, яка дала мені життя». Таку розв'язку знаходить захисна тенденція - «бажане перетворюється в дійсне», в способи єднання із забороненим (інцестуозним) об'єктом, якому вони були притаманні. Тому має місце фатальна приреченість людини на певні регресивні способи поведінки; зменшення тиску цієї «приреченості» на свідомість фактично означає ослаблення з'єднуючого ланцюга з табуйованим об'єктом. При цьому сам факт такого регресивного єднання знаходиться за межами свідомості» [10, с. 47]. Регресивний характер єднання полягає у його інфантилізації, що веде до закріплення почуття неповноцінності, непотрібності (наприклад, за логікою: «брата чи сестру завжди любили більше»), усталення амбівалентних почуттів до батьків, сиблінгів, самого себе; внутрішнє «злиття» з окремими психологічними рисами батьків (ефект «батьківської позиції» у стосунках із сиблінгами); стійку суперечність між прагненням суб'єкта до емоційної незалежності та імперативне бажання не від'єднуватися від батьків (що знаходить вияв у раціоналізації: «молодша дитина залишається при батьках»).

В контексті проблеми сиблінгових відносин (на тлі едіпальної ситуації) нового значення набуває феномен заміщення. Т.С.Яценко наголошує, що процес заміщення «прагне зінтегрувати інфантильне минуле (витіснення) з майбутнім через пошуки реалізації (шляхом витіснень і дієвості опорів) капсульованої енергії, яка хоче знайти притулок в об'єктах, що мають схожість з первинними лібідними об'єктами, хоч і за окремими значущими якостями» [10, с. 31]. Таким об'єктом нерідко виявляється брат чи сестра, регресивний характер стосунків з яким відкриває шлях розрядки психічного напруження, створеного емоційною, психологічною чи фізичною недосяжністю батьків. При цьому основна частина енергії залишається фіксованою на первинному об'єкті. Таким чином, у братові чи сестрі особа шукає «батька» або «матір» (особливо зважуючи на те, що нерідко старший сиблінг бере на себе основну функцію по догляду за молодшим) і водночас ніжний контакт із сиблінгом часто підміняється регресивними формами поведінки. Т.С.Яценко наголошує: «Едіпова залежність водночас вимагає, щоб поруч був первинний лібідний

об'єкт (батько або мати), такою ж мірою, як і мрія про стосунки, які єднали його з батьками. Драма ж породжується дієвістю закону «вимушеного повторення», що детермінує феномен «хибного кола» й обумовлює повтор драми, хоча й на іншому сюжетному тлі» [10, с. 32]. Заміщення лібідного об'єкта може відбуватися за окремими рисами, які були значущими для суб'єкта у взаєминах з батьками. При цьому сиблінг немовби приречений на драматичні повтори переживань емоційно навантажених станів, пов'язаних із ревнощами, заздрощами, ворожістю. На думку Т.Яценко, завдяки едіповій залежності дитина рано відкриває філософію песимізму, драматизму, що зумовлює, у свою чергу, драму стосунків з іншими людьми, сиблінгами [9]. На підґрунті едіпового комплексу в умовах перебування в певному емоційному оточенні едіпової тріади формуються об'єктні відношення. Для формування об'єктних відношень вирішальне значення має глибина сприйняття й переживання сиблінгом внутрісімейних взаємин.

Висновки. Отже, едіповий період розвитку імперативно детермінує поведінку сиблінгів, що полягає у створенні «життєвих програм», спрямованих на замасковану реалізацію інфантильних цінностей в актуальній поведінці. Інваріантність «програм», обумовлених едіповою залежністю, полягає передусім у тому, що за всієї варіативності й динаміки поведінки незмінною залишається регресивна усталеність (тенденція до конкуренції, ревнощів, заздрощів при збереженні амбівалентної емоційної прив'язаності до брата чи сестри). Виявлення у психокорекційному процесі характеру едіпальних фіксацій сиблінга сприяє пізнанню внутрішньої суперечливості його психіки, що зумовлює нівелювання внутрішньої суперечливості, вивільнення лібідного потенціалу із затисків інфантильно-регресивних тенденцій.

Список використаних джерел

1. Лейбин В. М. Словарь-справочник по психоанализу / В. М. Лейбин. – СПб. : Питер, 2001. – 688 с.
2. Психоаналитические термины и понятия : словарь / [под. ред. Борнесса Э. Мура и Бернарда Д. Фаина]. – М. : Независимая фирма «Класс», 2000. – 304 с.
3. Райкрофт Ч. Критический словарь психоанализа / Ч. Райкрофт [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.koob.ru/raikroft_ch/krit_slovar_psihoanaliza
4. Ранк О. Травма рождения / О.Ранк ; пер. с англ. – М. : Аграф, 2004. – 400с.
5. Словарь практического психолога / Сост. С.Ю.Головин. – М. : Харвест, 2003. – 976 с.
6. Фрейд А. Психология Я и защитные механизмы / А. Фрейд. – М. : Педагогика-Пресс, 1993. – 140 с.
7. Фрейд А. Психопатологи детства / А. Фрейд. – М. : Издательский дом NOTA BENE, 2000. – 224 с.
8. Фрейд З. Введение в психоанализ. Лекции / З. Фрейд. – М. : Наука, 1989. – 456 с.
9. Яценко Т.С. Агрессия : психодинамическая теория и феноменология / Т.С. Яценко, А.В. Глузман, Ф.Э. Мелоян, Л.Г.Туз – К. : ВИЦА ШКОЛА-XXI. , 2010. – 271 с.
- "#\$ Яценко Т. С. Психологічні основи групової психокорекції: Навч. посібник. – К. : Либідь, 1996. – 264 с.!
11. Яценко Т. С. Теорія і практика групової психокорекції: Активне соціально-психологічне навчання / Т.С.Яценко ; навч. посіб. – К. : Вища шк. , 2004. – 679 с.

Summary

The article analyzed the phenomenon of addiction and oedipal sibling interaction. The influence of the oedipal period of development on the formation of regressive behavior siblings.

Key words: sibling interaction, edipov complex, a regression of behavior, fixation.)

УДК 159.928.

Сніжна М.А.

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ ДО ОСВІТИ ОБРАЗОТВОРЧЕ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ

Анотація

Стаття присвячена особливостям побудови освітнього середовища для образотворче обдарованих підлітків у європейських країнах, США та Україні. Здійснено порівняльний аналіз організації освітнього середовища в європейських середніх спеціалізованих школах мистецтв та українських спеціалізованих загальноосвітніх навчальних закладах з поглибленим вивченням мистецьких предметів.

Ключові слова: освітнє середовище, образотворча обдарованість.

Аннотация

Статья посвящена особенностям построения образовательной среды для художественно одаренных подростков в европейских странах, США и Украине. Осуществлен сравнительный анализ организации образовательной среды в европейских средних специализированных школах искусств и украинских специализированных общеобразовательных учебных заведениях с углубленным изучением художественных предметов.

Ключевые слова: образовательная среда, изобразительная одаренность.

Постановка проблеми. Створення розвивального освітнього середовища для обдарованих – важливе завдання сучасної педагогіки та психології, зумовлене кардинальними змінами, що стрімко відбуваються в усіх сферах життя, формують як зовнішній простір сучасної людини, так і його внутрішній, психологічний світ. У сприятливому середовищі індивіди гармонійно розвиваються в родині, плідно навчаються в освітньому закладі, ефективно взаємодіють під час праці, у сфері культури, соціальних стосунках, отже, завдяки різноманітній обдарованості взаємодоповнюють, взаємно розвивають один одного. Чим більше створено можливостей для творчого розвитку дітей, тим більше шансів для виявлення яскравих і різноманітних талантів. Одним з першочергових завдань сучасної освітньої системи є визначення, яким має бути освітнє середовище, що сприяє розвитку та інтеграції обдарованої особистості, яке практичне застосування її творчого продукту та умови визнання її іншими людьми та суспільством у цілому.

Пошуки нових технологічних підходів, здатних створити умови для здобуття обдарованою особистістю, що входить у соціум, якостей, що визначають її майбутню успішність – це пріоритетне завдання як українських, так і європейських педагогів і психологів. Психологічна складність і